

Rishøj – en overpløjet gravhøj fra bronzealderen

Bygherrerapport af Cille Krause

Indledning

Steen Hansen Transport skulle udvide Rishøj Grusgrav ved Jyllinge, men inden grusgravningen blev påbegyndt foretog Roskilde Museum en prøvegravning. (Fig. 1.) På arealet var nemlig registreret overpløjede gravhøje, og prøvegravningen havde til formål at belyse, hvor meget der var tilbage af disse (sb.nr. 13 og 14 Gundsømagle

Fig. 1. Jyllingeområdet. Udgravningen er markeret med en rød stjerne. Den grønne stjerne angiver den ødelagte høj sb.nr. 13. Kort gengivet med tilladelse fra Kort- og Matrikelstyrelsen.

sogn). Ved prøvegravningen fremkom ingen rester af gravhøjene, som efterfølgende må betragtes som bortpløjede. Lidt vest for de to registrerede høje var der en markant forhøjning, der fremstod som en gravhøj. (Fig. 2.) Efter aftale med grusgravbestyreren udlagdes en grøft gennem denne, hvilket afslørede, at der her var rester af en gravhøj (senere navngivet sb.nr. 137). Den nyregistrerede gravhøj blev indstillet til arkæologisk nøddugraving, hvilket blev gennemført i efteråret 2010.

Fig. 2. Den nyfundne gravhøj i form af en svag højning i marken.

Topografi

Udgravningen var beliggende på en nord-syd gående højderyg 35 meter over havniveau på en dyrket mark. Gravhøjen har været placeret på en naturlig forhøjning i terrænet. Muldlagets tykkelse vekslede fra 0,2 til 0,3 m, og undergrunden bestod af lys brunhvid sand med enkelte partier af gulbrun ler.

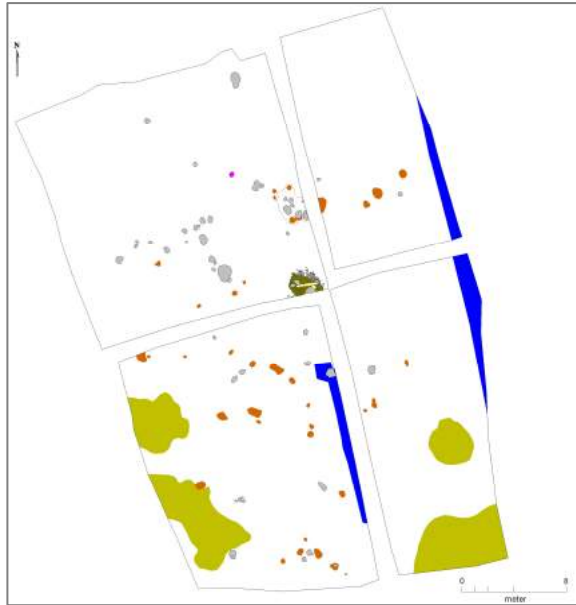

Fig. 3. De fire felter og det aflange tracé på et ortofoto, der optaget efter udgravningens afslutning. I den nordligste ende af traceet ses anlægsspor, og stjernen markerer den overpløjede gravhøj sb. 13. Ortofoto gengivet med tilladelse fra Kort- og Matrikelstyrelsen.

Udgravningens resultater

De fire udgravningsfelter var i alt på ca. 1040 m², og hertil kom et bredt tracé langs grusgravens kant, som var afrømmet for muld af inden museets undersøgelse blev iværksat. (Fig. 3.) Under afrømningen fandtes større og mindre sten, ligesom der var mange stenspor i fladen. Stenene blev ikke bortgravet med maskinen, men blev i stedet rensat fri for senere at undersøge, om de indgik som del af en randstenskæde eller tilhørte dele af en centralgrav. Højen var desværre nedpløjet i en sådan grad, at den tilhørende grav var blevet ødelagt. At der var tale om en gravhøj kunne ses i de spredte striber af højfyld i profilerne. Desuden var der i den nordvestlige kvadrant, mod højens centrum, rester af en stenpakning og et fyldskifte (A1) indeholdende brændte menneskeknogler og meget små bronzefragmenter, hvilket tolkes som resterne af primærgraven. (Fig. 4 og 5.)

I overfladen og ved gravning af fyldskiftet kunne det ses, at stedet tidligere var blevet gennemgravet. En stor sten var blevet placeret i det opgravede, som ellers var karakteriseret af lyst gul undergrundssand og -ler. Det er ikke nødvendigvis "røvere", der har været på spil i højen. I 1889 berejste Vilhelm Boye de fredede fortidsminder i området. Berejsningen bestod blandt andet af at undersøge udvalgte høje. Om én af Rishøjene skriver han " *Fire sløifede Høie [sb.11-14], "Rishøie". I Høien No. [sb.] 14 stod en Stenkiste med Trælaag; i Kisten laa et Skelet, vævet Uldtøi samt et Sværd og en Ring af Bronze, som solgtes til en Omløber. Høigruppen No. [sb.] 9-14,*

Fig. 4. Feltet med de fire kvadranter. I det inderste hjørne af den nordvestlige kvadrant var resterne af centralgraven. Brandpletten i den nordvestlige kvadrant er markeret med lilla farve. Stenspor er markeret med brun farve. De grønne fyldskifter er formodentlig rester af højfyld. Fyldskifter med blå farve viser de moderne forstyrrelser.

"Rishøje", har bestaaet af 7 Høje." Omtalte høj har ligget under 70 meter sydøst for den nyregistrerede gravhøj og er én af flere høje, som V. Boye har undersøgt.

Det er fristende at tænke, at samme V. Boye muligvis også har kigget i den "nye" gravhøj og at de nedgravninger og forstyrrelser, vi har opserveret, er sporene efter Boyes undersøgelse. Det er ikke sikkert, at denne gravhøj har indeholdt en egekistegrav magen til den ovenfor beskrevet. Der kan have været tale om en brandgrav nedsat på et leje af sten og overdækket af en lille høj. En præcis datering af den ødelagte grav har ikke været mulig. De små bronzefragmenter og højens opbygning tyder dog på at der er tale om en bronzealdergravhøj.

Fig. 5. Den sidste rest af centralgraven. De røde prikker er bronzefragmenter. De gule områder er forstyrrelser i form af senere nedgravninger, måske foretaget af V. Boye. Den store sten er efterfølgende lagt som fyld i hullet. De små sten har formodentlig udgjort en ramme omkring den gravlagte.

De frilagte sten i de fire kvadrater viste sig alle at ligge i undergrund og har således ikke været en del af en randstensskæde. Om nogle af de mange stenspor har indgået i en randstensskæde er uvist. Maskinføreren, som til daglig arbejder i grusgraven, gjorde opmærksom på, at det var et velkendt fænomen, at der var mange store sten i undergrunden.

I det nordvestlige kvadrant, fandtes en brandplet (A2) med små fragmenter af brændte menneskeknogler. I brandpletten fandtes desuden ukarakteristiske keramikskår, og der kan således godt være tale om en urne. En datering på baggrund af keramikken var ikke mulig. Placeringen af A2 tyder på at brandpletten/urnen er nedsat i kanten af gravhøjen, der således må være det ældre af de to anlæg.

Fig. 6. Bronzeragekniven, x23, fra urnegraven A4 i tracéet. Det er en type som kan henføres til den sidste fase af bronzealderen, per. VI fra omkring 700 til 500 f.Kr. Foto: Cille Krause/Roskilde Museum.

Øst og nordøst for feltet var allerede afrømmet et areal, da udgravningen startede (se fig. 3). Overfladen var ujævn og bar præg af at afrømningen var foregået med tungt maskinel. Den nordlige ende af arealet stødte næsten op til, hvor den nu sløjfede gravhøj sb.nr. 13 har ligget. Her kunne ni anlæg renses fri, desværre var nogle mere medtaget end andre. Størstedelen af anlæggene var kogestensgruber, og af enkelte var kun ca. 1 cm bevaret. Et enkelt anlæg (A4) skilte sig ud, idet det viste sig at være en urnegrav. Urnen, som var kørt i stykker af gravemaskinen, indeholdt små fragmenter af brændte menneskeknogler og trækul. Urnens top var dækket med knytnævestore sten, og under dem lå en meget fin bronze ragekniv. Ragekniven (x23), som er uluformet, kan henføres til den sidste fase af bronzealderen, periode VI fra omkring 700 til 500 f.Kr (Baudou 1960). To af stenene, der lå i toppen af anlægget, var forarbejdede. Det drejer sig om et slibestenssæt (x36 og x37), hvor hver sten er nærmest kubisk, men hvor den ene har en konkav side, mens den anden har en konveks side. Sammen passer de to flader ind i hinanden og har udgjort et morterlignende værktøj, hvor pulver, urter eller lignende kunne knuses. Kogestensgruberne og urnegraven i nordenden af tracéet skal formentlig ses i tilknytning til gravhøjen sb. Nr. 13, som har ligget lige nord for tracéet.

Konklusion

Gravhøjen, der ikke kan dateres nærmere inden for bronzealderen, var stærkt nedpløjet og desuden ødelagt af en tidligere forstyrrelse. Således kunne den tilhørende centralgrav ikke erkendes. Fragmenter af brændte menneskeknogler og nogle få bronzefragmenter blev fundet i de rester, der var tilbage af gravhøjen.

I den nordvestlige kvadrant, mod højens centrum, fandtes rester af en stenpakning og et fyldskifte (A1), der indeholdt brændte menneskeknogler og små bronzefragmenter, hvilket tolkes som de mulige rester af en primær grav. I højens omkreds var der nedsat en sekundær begravelse (A2) i form af en brandplet med små fragmenter af brændte menneskeknogler samt ukarakteristiske keramikskår – måske fra en urne. Placeringen af dette anlæg tyder på, at brandpletten/urnen var nedsat i kanten af gravhøjen og en datering til efter anlæggelsen af gravhøjen må derfor være på tale for denne begravelse. Tracéet øst for feltet var allerede afrømmet da udgravningen startede. Her blev ni anlæg rensat fri, en del var dog desværre noget medtagede. Størstedelen af anlæggene var kogestensgruber, og enkelte var kun bevaret med ca. 1 cm. Et enkelt anlæg (A4) skilte sig ud, idet det viste sig at være en beskadiget urnegrav, der indeholdt små fragmenter af brændte menneskeknogler og trækul. I urnen lå en bronzeragekniv (x23) fra bronzealderens periode VI (700-500 f.Kr.). Kogestensgruberne og urnegraven i nordenden af tracéet skal formentlig ses i tilknytning til gravhøjen sb. Nr. 13, som har ligget lige nord for tracéet.

Administrative data

ROM 2457, stednr. 02.04.03.-137, Rishøj, Matr.nr. 17b, Gundsømagle By, Gundsømagle Sogn, Sømme herred, Gl. Københavns amt.

Roskilde Museum var ansvarlig for undersøgelsen, og originaldokumentation og oldsager opbevares på museet under j. nr. ROM 2457 Rishøj. Udgifterne blev, i henhold til museumsloven, afholdt af bygherre, Steen Hansen Transport A/S.

Udgravningens forløb

Det arkæologiske feltarbejde fandt sted over 16 arbejdsdage fra mandag d. 11. oktober til torsdag d. 4. november 2010. Udgravningsleder var mus.insp. Cille Krause og ydermere deltog arkæolog, mag.art. Anna Severine Beck. Erhvervspraktikant Frederik Sjøberg fra 9. klasse på Sankt Josefs Skole i Roskilde deltog i udgravningen en enkelt dag.

Udgravningsmetode

Udgravningsfelterne blev afrømmet med gravemaskine på bæltet, udstyret med en 2 m bred rabatskovl. Afrømning af muldlaget omkring højen blev gjort i fire mindre felter (NV-, NØ-, SV- og SØ-lige kvadrant), således at en krydsbalk, langs den nord-syd og øst-vest gående midterakse af højen, stod tilbage. I det NV-lige kvadrant blev der mod højens centrum ikke gravet i bund, da der her, som det eneste sted, syntes at fremstå et parti med mere massiv højfyld indeholdende partier med næve- til hovedstore sten (A1). Dette blev efterfølgende gravet i hånden, og fund blev opmålt og indtegnet på detailtegningen.

Fyldskifter og anlæg blev indridset med skovl og markeret med bambuspinde. Umiddelbart øst og nordøst for udgravningsfeltet var Steen Hansen Transport (SHT) påbegyndt udvidelsen af Rishøj grusgrav. I et nord-syd gående tracé langs grusgravskanten var der således allerede muldafrømmet. På trods af at

overfladen havde været udsat for kørsel af tunge maskiner, kunne der erkendes flere kulturhistoriske anlæg i tilknytning til hvor gravhøj sb nr 13 engang havde ligget. For at undgå anlægsstop af grusgravsudvidelsen i tracéet, blev de arkæologiske anlæg rensset fri, opmålt og udgravet under aktuelle udgravningsforløb. Alle anlæg, større sten og feltgrænser blev herefter indmålt med GPS i udgravningsfeltet såvel som i tracéet. Anlæg blev snittet med murske, spade og skovl, og profilsnit blev tegnet i 1:10. Profilerne af højens nord-syd og øst-vest gående midterakse blev tegnet i 1:20, og jordprøver blev taget: af højfyld, af det gamle vegetationslag samt af det gamle muldlag. På den sidste dag blev krydsbalken gravet bort med minigraver. Anlæg er nummereret med fortløbende A-numre. Fund er nummereret med fortløbende X-numre. Digitale fotos blev optaget med Olympus spejlreflekskamera og er lagret i RAW- og JPG-format under unikt optagenummer.

Målesystem

Grundet undersøgelsens begrænsede omfang blev alle vertikale og horisontale opmålinger foretaget med GPS og er fæstnet i hhv. DVR90 og UTM zone 32 Euref 89.

Litteratur

Baudou, E. 1960: *Die regionale und chronologische Einteilung der jüngeren Bronzezeit im Nordischen Kreis*. Acta Universitatis Stockholmsensis. Studies in Northern European Archaeology 1. Stockholm-Göteborg-Uppsala.

Jensen, J. 2002: *Danmarks Oldtid Bronzealder 2000 – 500 f.Kr.* København.